

DOI: [10.32702/2307-2156-2020.7.52](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.7.52)

УДК 351.86

Н. Г. Клименко,

к. держ. упр., доцент, начальник відділу організації фундаментальних та прикладних досліджень Інституту експертно-аналітичних та наукових досліджень Національної академії державного управління при Президентові України

ORCID ID: 0000-0001-5223-8166

ПІДХОДИ, ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

N. Klymenko

PhD in Public Administration, Associate Professor, Head of the Department for the Organization of Fundamental and Applied Research of the Institute of Expert-Analytical and Scientific Research of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

APPROACHES, PRINCIPLES AND METHODS OF RESEARCH OF PUBLIC REGULATION OF ACTIVITIES OF NON- STATE INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY

Будь-яке наукове дослідження розпочинається з виявлення проблеми, яка потребує розв'язання, визначення його мети та окреслення завдань для її досягнення. При цьому для здійснення наукового дослідження важливим є чітке визначення теоретичної або прикладної проблеми, яка потребує розв'язання, та правильне обрання методологічного інструментарію дослідження, який дозволить системно та всебічно дослідити обраний предмет. Тому метою статті є визначення на основі вивчення змісту підходів, принципів та методів наукового пізнання методологічного забезпечення дослідження теоретико-методологічних та історичних засад становлення та розвитку державного регулювання діяльності недержавних інституцій у контексті забезпечення національної безпеки та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення його дієвості у досліджуваному контексті з урахуванням адаптації позитивного зарубіжного досвіду.

Вивчення змісту підходів (системного, діалектичного, структурно-функціонального, системно-генетичного), принципів (системності, об'єктивності, міждисциплінарності, єдності історичного і логічного) та методів (абстрактно-логічного, аналізу, синтезу, історичного, порівняння, індукції, дедуції, узагальнення, моделювання) наукового пізнання дозволило визначити методологічне забезпечення державного регулювання у досліджуваному контексті. Крім того, у статті визначено межі дослідження та його інформаційно-аналітичну базу, а також перспективи подальшого дослідження.

Any research begins with identifying a problem that needs to be solved, defining the purpose of the research and outlining the tasks to achieve it. On this basis, we analyzed the literature on government regulation in the context under study, which led to the conclusion that the problems

that exist in this area are relevant to Ukraine. The methodological basis of the study is the general methodology of public administration. A significant contribution to the development of the theory and methodology of public administration of national security belongs to domestic scientists, including, in particular, V. Bogdanovich, O. Vlasyuk, V. Gorbulin, V. Krutov, V. Lipkan, A. Semenchenko, G. Sytnyk and other researchers, who adapted general scientific and specific methodological approaches to the study of public administration problems in this area. The purpose of the article is to determine on the basis of studying the content of approaches, principles and methods of scientific knowledge of methodological support of research of theoretical-methodological and historical bases of formation and development of state regulation of non-state institutions in the context of national security. adaptation of positive foreign experience. Study of the content of approaches (systemic, dialectical, structural-functional, systemic-genetic), principles (systemicity, objectivity, interdisciplinarity, unity of historical and logical) and methods (abstract-logical, analysis, synthesis, historical, comparison, induction, deduction), generalization, modeling) of scientific knowledge allowed to determine the methodological support of state regulation in the studied context. In addition, the article defines the boundaries of the study and its information and analytical base, as well as prospects for further research. In the course of further research it is envisaged to build a conceptual organizational model of the system of the above-mentioned public regulation, the use of which, in our opinion, will increase the effectiveness of this public regulation.

Ключові слова: державне регулювання; діяльність недержавних інституцій; підходи; принципи та методи дослідження; національна безпека.

Keywords: public regulation; activity of non-state institutions; approaches; principles and methods of research; national security.

Постановка проблеми. Наукова діяльність, незалежно від сфери (галузі знань), має на меті отримання нових наукових знань (результатів), що забезпечують розв'язання важливої теоретичної чи прикладної проблеми загальнонаціонального або світового значення шляхом підтвердження або спростування робочої гіпотези, яка є «головним методологічним інструментом, що організовує процес дослідження й визначає його логіку» [7, с. 45]. Зазначена діяльність є реалізацією цілеспрямованого процесу наукового пізнання, яке за змістом є науковим дослідженням, що має певну природу, структуру та особливості і дозволяє набувати істинних знань про найважливіші аспекти досліджуваних об'єктів, явищ та процесів, а також про суттєві ознаки, властивості, зв'язки та відносини предметів та явищ дійсності. Його результати виступають, як правило, у вигляді понять, категорій, законів та теорій [1, с. 6, 8]. Саме тому важливого значення набувають визначення актуальної теоретичної або прикладної проблеми, яка потребує розв'язання, та правильне обрання методологічного інструментарію дослідження, який дозволить системно та всебічно дослідити обраний предмет (у даному випадку – державне регулювання діяльності недержавних інституцій у контексті забезпечення національної безпеки). Зазначене державне регулювання передбачається дослідити в рамках галузі науки «Державне управління», враховуючи міждисциплінарний статус предмету дослідження, і не обмежуючи його правом або економікою чи політологією, як це зроблено у більшості досліджень, присвячених державному регулюванню.

Аналіз останніх досліджень. Суттєвий внесок у розвиток теорії та методології державного управління національною безпекою належить вітчизняним науковцям, серед яких, зокрема, В. Богданович, О. Власюк, В. Горбулін, В. Крутов, В. Ліпкан, А. Семенченко, Г. Ситник та інші дослідники, які адаптували загальнонаукові та специфічні методологічні підходи до вивчення проблем державного управління у цій сфері. Адже, як справедливо зазначає Г. Ситник, «особливістю, яка характеризує сучасну науку державного управління є намагання комплексно врахувати політичні, економічні, ідеологічні та інші виміри різноманітних сторін життєдіяльності суспільства і держави, більш активно застосовувати методи і науковий апарат, розроблений в межах, так званих точних наук (методи дослідження операцій, імітаційне моделювання, методи системного аналізу тощо)» [9, с. 212], що повною мірою стосується і її методології.

Метою статті є визначення на основі вивчення змісту підходів, принципів та методів наукового пізнання методологічного забезпечення дослідження теоретико-методологічних та історичних засад становлення та розвитку державного регулювання діяльності недержавних інституцій у контексті забезпечення національної безпеки (далі – державне регулювання у досліджуваному контексті) та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення його дієвості у досліджуваному контексті з урахуванням адаптації позитивного зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Як ми вже зазначали, будь-яке наукове дослідження розпочинається з

виявлення проблеми, яка потребує розв'язання, визначення його мети та окреслення завдань для її досягнення. Аналіз джерел з державного регулювання у досліджуваному контексті дозволив дійти висновку, що існуючі у цій сфері проблеми є актуальними для України. При цьому проведене нами міждисциплінарне дослідження наукових праць свідчить про те, що обраному об'єкту державного регулювання (недержавним інституціям та їх діяльності) у контексті забезпечення національної безпеки приділено недостатньо уваги, оскільки науковці здебільшого зосереджують дослідження на юридичних та економічних аспектах окремих видів державного регулювання, не беручи до уваги його роль, місце та значення для забезпечення національної безпеки. Водночас варто зазначити, що глобалізаційні та інтеграційні процеси, що відбуваються у світі, здійснюють суттєвий вплив на розвиток суспільства і держави та гарантування їх безпеки, і тому вимагають відповідної регламентації діяльності недержавних інституцій у досліджуваному контексті.

Вищевикладене зумовлює актуальність комплексного дослідження державного регулювання у досліджуваному контексті та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для якісного розв'язання проблем, що постають перед державними та недержавними інституціями, які його здійснюють.

В ході зазначеного дослідження передбачається використати напрацювання загальної методології та методологічній інструментарій науки «Державне управління», для якої «фундаментальним науковим принципом дослідження багатовимірної і суперечливої дійсності виступає діалектична логіка пізнання» [2, с. 417].

Методологія – це «концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища» [3, с. 72]. Вона «визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; направляє, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки у вигляд нових понять, категорій, законів, гіпотез, ідей, теорій; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання; організує використання нових знань у практичній діяльності» [3, с. 72; 6, с. 39].

Зважаючи на зазначене, в ході дослідження передбачається використати низку підходів, принципів та методів наукового пізнання.

Як зазначав Ю. Сурмін: «підхід означає дослідницьку позицію, методологічну систему, яка визначається на початку дослідження з метою досягнення більшої інструментальної визначеності дослідника при вивченні предмета дослідження» [2, с. 518].

Системний підхід, який передбачається використати в ході дослідження, являє собою «сукупність загальнонаукових методологічних принципів (вимог), в основі яких лежить розгляд об'єктів як систем. До числа цих вимог відносяться: виявлення залежності кожного елемента від його місця і функцій у системі з урахуванням того, що властивості цілого не можна звести до суми властивостей цих елементів; аналіз того, наскільки поведінка системи зумовлена як особливостями її окремих елементів, так і властивостями її структури; дослідження механізму взаємодії системи і середовища; вивчення характеру ієрархічності, притаманного даній системі; забезпечення всебічного багатоаспектного опису системи; розгляд системи як динамічної цілісності, що розвивається» [7, с. 33]. Його застосування дозволить розглянути державне регулювання у досліджуваному контексті як сукупність взаємопов'язаних елементів, визначити їх властивості та зв'язки, а також виявити суперечності, порівняти досягнуті результати із передбачуваними та розробити практичні рекомендації щодо підвищення його дієвості. Він надасть можливість отримати більш повне уявлення про зміст досліджуваного державного регулювання.

Діалектичний підхід дозволить всебічно дослідити державне регулювання, скласти про нього об'єктивне і цілісне уявлення, обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки та виявити внутрішні суперечності.

Структурно-функціональний підхід дозволить виділити в системі державного регулювання структурні елементи (суб'єкти та об'єкти) і визначити їхню роль (функції) у системі та зв'язки між ними. Адже структура характеризує систему статично, а функції – динамічно. А структуризація дозволяє виділити та описати її складові: елементи, підсистеми, компоненти, зв'язки, властивості, функції тощо [3, с. 58]. Тож зазначений підхід до державного регулювання надасть можливість охарактеризувати його як сукупність взаємопов'язаних функцій, виконання яких необхідне для досягнення мети. За допомогою структурно-функціонального підходу передбачається дослідити сукупність суб'єктів державного регулювання діяльності недержавних інституцій у досліджуваному контексті, їхні функції та повноваження, а також виявити дублювання та обґрунтувати необхідність і шляхи оптимізації організаційно-функціональної структури системи суб'єктів досліджуваного державного регулювання.

Використання *системно-генетичного підходу* дозволить розкрити умови зародження, розвитку і перетворення системи досліджуваного державного регулювання в процесі його становлення та розвитку.

В процесі дослідження передбачається використати низку принципів. Так, *принцип системності* дозволить визначити стратегію наукового дослідження, завдяки якому його предмет розглядатиметься як «упорядкована єдність відносно самостійних частин (підсистем, елементів), кожна з яких виконує певні функції в житті цього предмета» [3, с. 57]. Зазначений принцип передбачає розгляд досліджуваного державного регулювання як «єдиної складної системи, а також дослідження будь-якого локального державно-управлінського явища або процесу як складової, що вбудована в цю велику систему з обов'язковим

урахуванням усієї сукупності зв'язків та відношень в її межах» [2, с. 568].

Завдяки *принципу об'єктивності* державне регулювання розглядатиметься як «явище, що об'єктивно притаманне суспільству на сучасному етапі його розвитку» [2, с. 568] з урахуванням його позитивних та негативних сторін, незалежно від ставлення до них дослідника.

Згідно з *принципом міждисциплінарності* предмет нашого дослідження «є специфічним об'єктом міждисциплінарних досліджень, що перебувають на стику низки суспільних наук, насамперед політології, менеджменту і права» [2, с. 568], а також економіки, історії та державного управління. Це обумовлюється тим, що досліджуване державне регулювання, здійснюється державними органами з метою упорядкування діяльності недержавних інституцій за допомогою норм права:

господарської, яка впливає на економіку;

громадської, яка здійснює вплив на політичне життя.

Недержавні інституції свою діяльність організують за допомогою менеджменту, а державне управління є невід'ємною складовою діяльності державних органів.

Державне регулювання відбувається в часі та просторі, тож з'ясування відмінностей у його здійсненні в різних країнах в ході розвитку людської цивілізації не можливе без дослідження історії його виникнення та розвитку. Останнє також передбачає використання *принципу єдності історичного і логічного*, який заснований на переконанні, що структура об'єкта є продуктом його еволюції і відбиває її основні етапи. Тому правильна теорія, розкриваючи «специфічну логіку» цієї структури, фактично відтворює його історію в стисненому й очищеному від випадковостей вигляді [3, с. 61]. Адже, як зазначає О. Скакун, «без історичного відтворення дійсності виключається можливість логічного усвідомлення її закономірностей, але і без логічного осмислення ходу історії неможливо розкрити внутрішні причини і механізми її закономірного функціонування» [10, с. 11]. Завдяки зазначеному принципу дослідження виникнення недержавних інституцій та становлення і розвитку державного регулювання їх діяльності в історичній ретроспективі дозволить виявити відмінності у ставленні держави до недержавних інституцій та їх діяльності на різних етапах розвитку людства, визначити причини цих змін (підтримки, заборони, переслідування тощо).

Окрім вищезгаданих підходів та принципів в процесі дослідження передбачається використати низку загальнонаукових та спеціальних методів, серед яких, зокрема, абстрактно-логічний, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, історичний, індукції, дедукції, прогнозування, моделювання та інші.

Метод (від грецької *metodos*) у широкому розумінні – «шлях до чогось», шлях дослідження, шлях пізнання, теорія, вчення, свідомий спосіб досягнення певного результату, здійснення певної діяльності, вирішення певних задач. Він виступає як сукупність певних правил, прийомів, способів, норм пізнання і дії та є системою приписів, принципів, вимог, що орієнтують суб'єкта у вирішенні конкретної задачі, досягненні певного результату у певній сфері діяльності [7, с. 24–25].

Теоретичне узагальнення сутності основних понять дослідження, виявлення логічних взаємозв'язків між елементами системи державного регулювання та її функціонування, визначення місця, ролі, заходів та засобів державного регулювання у досліджуваному контексті, а також формулювання висновків за підсумками дослідження здійснюватиметься за допомогою *абстрактно-логічний методу*, суть якого «полягає в поділі досліджуваного явища на складові частини, їх виділенні для виявлення якісних особливостей, в розумовому знаходженні першоджерела сутності і розкритті закономірностей його розвитку, а потім в синтетичному переході від відстороненого першоджерела сутності до складної і багатосторонньої конкретної форми явища» [8, с. 123].

Вищезазначене свідчить про безперечну важливість прийомів аналізу та синтезу у процесі логічного дослідження державного регулювання. Адже *аналіз* дозволяє здійснити вивчення предмета за допомогою його поділу «на складові елементи, кожен з яких аналізують окремо у межах єдиного цілого» [5], а *синтез* – вивчити предмет дослідження «у його цілісності, у єдиному і взаємному зв'язку його частин, який, на протигагу аналізу, дає можливість з'єднувати окремі частини чи сторони об'єкта в єдине ціле» [5]. Крім того, зазначені методи нададуть можливість дослідити особливості та закономірності розвитку державного регулювання у досліджуваному контексті.

Метод порівняння дозволить встановити «подібність або відмінність різних об'єктів дослідження за певними ознаками» [5].

Метод узагальнення, який є комплексом «послідовних дій по зведенню конкретних одиничних фактів в єдине ціле з метою виявлення типових рис і закономірностей, притаманних досліджуваному предмету» [5] – серед іншого надасть можливість сформулювати авторське тлумачення змісту основних понять дослідження, а також надати авторське бачення змісту принципів, на яких має базуватись досліджуване державне регулювання.

Вищезазначені методи застосовуватимуться протягом усього дослідження. При цьому, зокрема, для дослідження базових понять та їх уточнення використовуватимуться *методи аналізу, синтезу та порівняння*, які дозволять проаналізувати погляди науковців на розуміння ними змісту понять, порівняти та виявити відмінності. *Методи аналізу та порівняння* також будуть застосовані під час опрацювання наукових, нормативно-правових та інших джерел за темою дослідження, у тому числі для дослідження організаційно-правових засад державного регулювання.

Історичний (хронологічний) *метод* надасть «можливість для всебічного дослідження явищ і подій у хронологічній послідовності, щоб відкрити їх внутрішні зв'язки та закономірності розвитку. Він застосовується

при вивченні основних етапів розвитку та формуванні предмету дослідження» [5]. Його передбачається використати для дослідження:

еволюції змісту концепту «безпека» з метою виявлення змін у тлумаченні цього поняття та баченні ролі держави у гарантуванні безпеки;

виникнення недержавних інституцій, становлення та розвитку державного регулювання їх діяльності у досліджуваному контексті з найдавніших часів до сьогодення, а також відстеження змін, що відбувалися з плином часу.

Порівняльно-історичний метод дозволить «виявити і зіставити рівні у розвитку явища, що вивчається, ті зміни, що відбулися, визначити тенденції розвитку» [7, с. 29]. За допомогою порівняльно-історичного методу шляхом порівняння здійснюватиметься визначення етапів становлення та розвитку досліджуваного державного регулювання.

Індукція – метод «логіка якого розгортається від конкретного до загального, тобто загальне положення виводиться логічним шляхом з одиничних суджень» [5]. Він ґрунтується на спостереженнях і фактах та передбачатиме дослідження окремих фактів за темою дослідження та певного досвіду цієї сфері з подальшим їх узагальненням у висновках.

Дедукція – метод логічного висновку від загального до часткового, тобто спочатку досліджують стан об'єкта в цілому, а потім його складових елементів» [5]. Метод *дедукції* використовуватиметься після накопичення й аналізу емпіричного матеріалу з тематики дослідження з метою систематизації та узагальнення його результатів.

За допомогою *методу узагальнення* здійснюватиметься узагальнення опрацьованих матеріалів з метою формулювання висновків, рекомендацій та визначення шляхів підвищення дієвості державного регулювання у досліджуваному контексті.

В ході дослідження передбачається розробити концептуальну організаційну модель системи державного регулювання у досліджуваному контексті. На нашу думку, її використання дозволить підвищити дієвість досліджуваного державного регулювання, зокрема, за рахунок запровадження оцінювання реалізованого рішення щодо запровадження або скасування певного заходу чи засобу державного регулювання за допомогою адаптованого для використання в Україні оцінювання, орієнтованого на зацікавлені сторони. Воно надасть можливість оцінити наслідки державного регулювання та визначити доцільність його подальшої реалізації або необхідність корегування державного регулювання на основі результатів оцінювання.

Побудова вищезгаданої концептуальної організаційної моделі, а також моделі механізму державного регулювання у досліджуваному контексті здійснюватиметься за допомогою *методу моделювання*, оскільки, як зазначають науковці [4; 11], він є найбільш ефективним методом дослідження складних систем і процесів за умови існування обмежень на проведення реальних експериментів, оскільки це стосується суспільства загалом і людини зокрема. Адже як стверджував Ю. Сурмін: «моделювання – є методом дослідження об'єкта за допомогою відтворення його характеристик на іншому об'єкті – моделі» [12, с. 338].

Інформаційно-аналітичну базу дослідження становитимуть вітчизняні і зарубіжні законодавчі та інші нормативно-правові акти, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, історичні джерела, інтернет-ресурси, а також особисті дослідження та спостереження автора.

Водночас варто зауважити, що дослідження не поширюватиметься на міжнародні транснаціональні корпорації та іноземні недержавні інституції, діяльність яких регулюється міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведене вивчення змісту підходів (системного, діалектичного, структурно-функціонального, системно-генетичного), принципів (системності, об'єктивності, міждисциплінарності, єдності історичного і логічного) та методів (абстрактно-логічного, аналізу, синтезу, історичного, порівняння, індукції, дедукції, узагальнення, моделювання) наукового пізнання дозволило визначити методологічне забезпечення дослідження теоретичних та історичних засад державного регулювання у досліджуваному контексті.

В ході подальшого дослідження передбачається побудувати концептуальну організаційну модель системи вищезазначеного державного регулювання, використання якої, на нашу думку, дозволить підвищити його дієвість.

Список літератури.

1. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования : учеб пособие. 2-е изд., испр. Киев: МАУП, 2004. 216 с.
2. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Троцького, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
3. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методология научных исследований : навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
4. Ланде Д. В., Фурашев В. М. Основы информационного и социально-правового моделирования : монографія. Київ: ТОВ «ПанГот», 2012. 144 с.
5. Методология научных исследований: навчально-методичний посібник / укладач Олійник Н. Ю. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 105 с.
6. Кириленко О. П., Письменний В. В. Основы научных исследований у схемах і таблицях : навч. посіб.

Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 228 с.

7. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

8. Попович И. В. Методика экономических исследований в сельском хозяйстве. 3 изд., перераб. Москва: «Экономика», 1977. 224 с.

9. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ: НАДУ, 2012. 544 с.

10. Скакун О. Ф. Принцип единства логического и исторического методов в сравнительном правоведении. *Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки*. 2007. Т. 20. № 1. С. 3–20.

11. Стеценко І. В. Моделювання систем : навч. посіб. / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2010. 399 с.

12. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ : Учеб. пособие. Київ: МАУП, 2003. 368 с.

References.

1. Baskakov, A. Ja. and Tulenkov, N. V. (2004). *Metodologija nauchnogo issledovanija* [Research methodology]. Kyiv: MAUP. 216 p. [in Russian].

2. Surmin, Yu. P., Bakumenko, V. D. and Mykhnenko A. M. (Eds.) (2010). *Entsyklopedychnyj slovnyk z derzhavnoho upravlinnia* [Encyclopedic Dictionary of Public Administration]. Kyiv: NADU. 820 p. [in Ukrainian].

3. Zatserkovnyi, V. I., Tishaiev, I. V. and Demydov, V. K. (2017). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen* [Research methodology]. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia, 2017. 236 p. [in Ukrainian].

4. Lande, D. V. and Furashev, V. M. (2012). *Osnovy informatsijnoho i sotsialno-pravovoho modeliuвання* [Fundamentals of information and socio-legal modeling]. Kyiv: TOV «PanTot». 144 p. [in Ukrainian].

5. Oliinyk, N. Yu. (2015). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen* [Research methodology]. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka. 105 p. [in Ukrainian].

6. Kyrylenko, O. P. and Pysmennyi, V. V. (2013). *Osnovy naukovykh doslidzhen u skhemakh i tablytsiakh* [Fundamentals of scientific research in diagrams and tables]. Ternopil: TNEU. 228 p. [in Ukrainian].

7. Konverskoho, A. Ye. (2010) *Osnovy metodolohii ta orhanizatsii naukovykh doslidzhen* [Fundamentals of methodology and organization of scientific research]. Kyiv: Tsentru uchbovoi literatury. 352 p. [in Ukrainian].

8. Popovich, I. V. (1977). *Metodika jekonomicheskikh issledovanij v sel'skom hozjajstve* [Methods of economic research in agriculture]. Moscow: «Jekonomika», 1977. 224 p. [in Russian].

9. Sytnyk, H. P. (2012). *Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky (kontseptualni ta orhanizatsiino-pravovi zasady)* [Public administration in the field of national security (conceptual and organizational and legal basis)]. Kyiv: NADU, 2012. 544 p. [in Ukrainian].

10. Skakun, O. F. (2007). *Princip edinstva logicheskogo i istoricheskogo metodov v sravnitel'nom pravovedenii* [The principle of the unity of logical and historical methods in comparative law]. *Uchjonye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Serija: Juridicheskie nauki*. Vol. 20. Is. 1. P. 3–20. p. [in Russian].

11. Stetsenko, I. V. (2010). *Modeliuвання system* [System simulation]. Cherkasy: ChDTU. 399 p. [in Ukrainian].

12. Surmin, Ju. P. (2003). *Teoriia system i systemny analiz* [System theory and system analysis]. Kyiv: MAUP. 368 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 07.07.2020 р.